

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Мартинчук Олени Валеріївни
«Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти
до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.03 – корекційна педагогіка

Сьогодення поставило гостре питання щодо розвитку освіти: або вона і далі буде розвиватися у напрямі традиційних понять, підходів до дітей з особливими освітніми потребами як пасивних об'єктів впливу, недооцінки їх духовного становлення і розвитку, або наповнить новим духовним, життєтворчим змістом навчання і виховання, продекларувавши, що головне для спеціальної, у тому числі й інклюзивної, освіти – дитина, з її радощами і болями, різними проблемами, потребами, інтересами, з її особистим внутрішнім світом.

На сучасному етапі розвитку суспільства, як ніколи, гостро постало завдання переосмислення та пізнання буття, створення нової філософії освіти, спрямованої на розкриття життєвого потенціалу дитини. На цій основі і повинна формуватись нова педагогіка – педагогіка компетентної, відповідальної людини. Це спонукає до пошуку нових ідей, сучасних методів і прийомів роботи, започаткованих на інноваційній основі. Цим запитам сьогодні має відповідати інклюзивна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами. Нова українська школа цього типу стає спеціальним загальноосвітнім навчальним закладом цілісного і успішного розвитку і саморозвитку дитини як творця своєї долі, свого життя. Головна функція школи – навчити дитину використовувати набуті знання в процесі практичного життя і професійної діяльності. Інноваційна модель розвитку освіти потребує виховання цілісної особистості, здатної до самостійного і ефективного існування у соціумі. У цьому контексті особливого значення набуває підготовка фахівців, які спроможні швидко і якісно включатися у

професійну діяльність в інклюзивному освітньому середовищі, здатні уможливити успіх нових підходів до вдосконалення й осучаснення освітнього процесу.

На сьогодні значно зріс інтерес до проблеми навчання та супроводу учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища, що стає одним із пріоритетних напрямів сучасної спеціальної освіти. Втім, недосконалість фахової підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Спеціальна освіта» призводить до невідповідності фахової компетентності випускників вимогам соціального запиту і суттєво відбивається на якості підготовки до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. Саме тому підготовка цих фахівців потребує ретельного перегляду і переосмислення, оновлення змісту освітньо-професійних програм з урахуванням новітніх підходів.

З огляду на це, дисертаційне дослідження Олени Валеріївни Мартинчук – це наукова розвідка, у якій, завдяки глибокому аналітичному вивченню наявної в Україні ситуації в освітній галузі, переосмисленні змісту та механізмів впровадження інклюзії, що ґрунтується на міжнародному досвіді, представлено й обґрунтовано новаторську для української освіти пропозицію щодо кадрового забезпечення інклюзивного навчання.

Інноваційний підхід О.В. Мартинчук до питання розбудови інклюзивного освітнього процесу полягає у тому, що запропоноване дослідження є ресурсно-орієнтованим, таким, що ґрунтується на виявленні педагогічних можливостей у процесі підготовки майбутніх фахівців, які можуть стати координаторами міждисциплінарної команди супроводу, компетентними вирішувати організаційні, методичні та технологічні складові грамотного й послідовного інклюзивного навчання.

Зважаючи на вищезазначене, дослідження О.В. Мартинчук є *актуальним*, *вагомим* і *своєчасним*, а наукова проблема, що сформульована у дисертації, правомірно викликає науково-практичне зацікавлення.

Аналіз основного змісту роботи дає підстави стверджувати: дисертація належним чином структурована, чітко сформульовано науково-категоріальний апарат: об'єкт, предмет і основні завдання, що забезпечило досягнення мети дослідження – розроблення теоретично обґрунтованої та експериментально апробованої системи підготовки майбутніх фахівців зі спеціальної освіти до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертаційна робота ґрунтується на полісистемній концепції і спрямована на розроблення моделі ефективної підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Застосований компетентнісний підхід дав змогу дисертантці розробити комплекс видів діяльності, спрямованих на задоволення особливих освітніх потреб учнів, виконання функцій координатора команди супроводу та консультанта-порадника для батьків таких дітей і педагогів. Наведені у дослідженні таблиці розкривають зміст структурних компонентів компетентності спеціальних педагогів і можуть стати необхідним орієнтиром для всіх учасників інклюзивного процесу щодо окреслення вимог, професійних та особистісних орієнтирів.

Заслуговує особливої уваги *теоретико-методологічна основа* дослідження, яка будується на сучасних, найбільш важливих, психолого-педагогічних теоріях, положеннях, концепціях, підходах, законодавчих та нормативно-правових документах, у тому числі й в галузі спеціальної освіти.

Основні ідеї та положення, здобуті результати та сформульовані висновки повно викладено автором у *71 науковій праці*: монографіях, навчально-методичних посібниках, міжнародних та фахових виданнях України, публікаціях апробаційного характеру тощо. Дисертантка є автором освітньо-професійних програм для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016-Спеціальна освіта. Достатня апробація дисертаційного дослідження

підтверджується також участю Олени Валеріївни у Міжнародних, Всеукраїнських та регіональних науково-методичних конференціях.

Самостійне теоретичне та практичне значення мають отримані дисертанткою результати аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури щодо визначення цілісного бачення підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, а саме: цивілізаційного, синергетичного, освітологічного, соціодинамічного підходів, які ґрунтовно проаналізовано й узагальнено (*розділ 1*).

Теоретичний аналіз спеціальної літератури засвідчив особливу значущість зазначеної проблеми і дав підстави дисертантці вийти на визначення теоретично-методологічних засад підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (*розділ 2*).

Особливої уваги заслуговує розкриття автором сучасної парадигми освітнього процесу у вітчизняних університетах, ключовими поняттями якої є визначення і врахування суспільної потреби на регіональному, національному та міжнародному рівнях при розробленні нових освітньо-професійних програм підготовки відповідних фахівців.

Представленню констатувального експерименту у дисертаційному дослідженні передуює подання результатів аналітичного вивчення феномену готовності педагогів до професійної діяльності: розглянуто підходи науковців; виокремлено певні види готовності, структурні компоненти, критерії та показники; систематизовано критерії та показники різних компонентів готовності: професійно-особистісного, теоретико-когнітивного, практико-діяльнісного (*розділ 3*).

В емпіричній частині дослідження дисертантка визначає наявний стан сформованості у майбутніх фахівців зі спеціальної освіти готовності до професійної діяльності. Застосовані опитувальники дали змогу виявити стан сформованості різних компонентів готовності майбутніх спеціальних педагогів. При аналізі отриманих результатів О.В. Мартинчук виявила

володіння статистичними методами обробки даних, тому узагальнені висновки мають переконливу доказовість.

Формувальна частина присвячена експериментальній перевірці системної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (*розділ 4*). Дослідниця ретельно окреслює систему педагогічних умов, необхідних для формування готовності до професійної діяльності майбутніх спеціальних педагогів, а також глибоко обґрунтовує зміст моделі їх підготовки до фахової діяльності в інклюзивному освітньому просторі. Численний математично-статистичний масив отриманих даних переконливо доводить ефективність застосованої системи підготовки майбутніх педагогів зі спеціальної освіти.

Достовірність і обґрунтованість отриманих результатів обумовлено проведенням багаторічного дослідження, що дало можливість не тільки розкрити зміст професійної компетентності спеціального педагога у сфері інклюзивного навчання, а й внести позитивні зміни, визначити умови і технології здійснення освітнього процесу у закладах вищої освіти, спрямованого на підготовку фахівців до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Варті уваги конкретні *методичні рекомендації* щодо змістово-методичного та організаційно-технологічного забезпечення підготовки зазначених фахівців, розроблено відповідні освітньо-професійні програми для здобувачів вищої освіти.

Незаперечною та вагомою є *наукова новизна та теоретична значущість* дослідження О.В. Мартинчук, оскільки *вперше* теоретично обґрунтовано та розроблено науково-методологічні засади модернізації професійної підготовки студентів зі спеціальності 016-Спеціальна освіта у закладах вищої освіти України за професійною кваліфікацією – спеціальний педагог закладів освіти з інклюзивним навчанням; розроблено концепцію підготовки майбутнього спеціального педагога закладу загальної середньої освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі;

визначено структуру і зміст компонентів готовності майбутніх фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, відповідно до яких встановлено критерії та показники сформованості готовності таких фахівців; спроектовано й апробовано систему підготовки зазначених фахівців.

Заслуговує на увагу *практичне значення* дисертаційного дослідження, оскільки запропоновані дисертанткою підходи до підготовки спеціальних педагогів для закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання уможливають підвищення якості інклюзивної освіти у вітчизняному освітньому просторі, дають змогу ввести обґрунтовані корективи до освітньо-професійних програм зі спеціальності 016-Спеціальна освіта.

Оцінюючи наукову працю О.В. Мартинчук, слід відмітити, що вона є результатом комплексного, багатоаспектного, теоретико-експериментального дослідження однієї з актуальних проблем сьогодення. Її структура продумана, матеріал викладено чітко, грамотно і послідовно. *Загальні висновки* сповна відображають отримані результати, відповідають меті, поставленим завданням та науковій новизні роботи. *Автореферат* дисертації адекватно відображає зміст і результати дослідження.

Разом із позитивною загальною оцінкою докторської дисертації Мартинчук Олени Валеріївни «Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі», яка рецензується, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У роботі представлено вичерпний перелік існуючих загальних проблем щодо інклюзивної освіти в Україні (п.1.2). Бажано було б представити класифікацію цих проблем з акцентом на аспекті, який є центральним у дисертаційному дослідженні, тобто стосовно підготовки фахівців до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

2. Деяких уточнень потребує розкриття кореляційних зв'язків між критеріями компонентів готовності майбутніх фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі – від менш до більш виражених, або навпаки. На наш погляд, детальний опис зв'язків між порівнювальними параметрами посилив би висновки до 3-го розділу, а також більш переконливо показав практичну значущість застосування представленої в дослідженні методики «Інструмент професійного розвитку педагогів».

3. У фундаментальній моделі підготовки майбутнього фахівця зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (рис.4.2.) нерівномірно представлено внутрішні чинники – детально виписано когнітивний та практико-діяльнісний компоненти, при тому особистісний чинник представлено лише як професійно-особистісний. Вважаємо, що акцентування на особистісному чиннику, передусім, на рисах, необхідних для педагога спеціальної освіти (мотивація, лідерські якості, креативність тощо), дадуть змогу повніше зрозуміти вимоги до фахівця зазначеного напрямку роботи.

4. У роботі мають місце окремі змістові, стилістичні та технічні недоліки, а також неточності в оформленні.

5. В якості побажання: зважаючи на методологію розроблення освітньо-професійних програм, відповідно до рекомендацій, наданих Національною командою експертів з реформування вищої освіти в Україні, бажано було б у тексті дисертаційного дослідження, поряд з ґрунтовно розробленими компетентностями, представити також і результати навчання.

Утім, висловлені зауваження в цілому не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи О.В. Мартинчук.

Загальний висновок: дисертаційне дослідження О.В. Мартинчук є самостійною і завершеною працею; відзначається безперечною актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю; містить вагомі

наукові здобутки, нові, раніше незахищені, наукові положення й обґрунтовані висновки. Результати дослідження є важливими для розв'язання проблеми підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, пройшли належну апробацію, впровадження, в повній мірі висвітлено у значній кількості публікацій. Автореферат відображає основний зміст дисертації.

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що дисертація «Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі» відповідає вимогам п.п. 9, 11 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567), а її автор, Мартинчук Олена Валеріївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної
педагогіки та інклюзивної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

I.V. Tatyanchikova

І.В.Татьянчикова

Підпис Татьянчикової І.В. засвідчую
Начальник відділу кадрів ДВНЗ ДДПУ

S.S. Silin

Є.С. Сілін